

О.Й.Стасюк (Львів)

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
«УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ В КОНТЕКСТІ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ НАРОДІВ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ»**

Організаторами конференції, яка відбулася 27–28 вересня 2012 р. у Львові за участю науковців з України, Франції, Чехії, Словаччини та Литви, виступили Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ, Львівський національний університет ім. І.Франка, Львівська обласна рада, Львівська обласна державна адміністрація, комунальне підприємство Львівської обласної ради «Доля», Центр незалежних історичних студій. Почесне право розпочати роботу головуючий на засіданні в.о. директора Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ проф. *Микола Литвин* надав голові Львівської обласної ради *Олегові Панькевичу*, котрий у своєму виступі наголосив на важливості наукового осмислення проблем Української повстанської армії для подальшого розвитку нашої держави, зокрема вирішенні національних і соціальних питань та консолідації суспільства. Він повідомив, що 2012 р. на Львівщині оголошено роком УПА, у зв'язку з чим депутати облради затвердили положення про почесну відзнаку «70-річчя створення Української повстанської армії», якою нагороджуватимуть ветеранів УПА. Із привітальним словом також виступили начальник головного управління з питань внутрішньої політики, преси та інформації Львівської обласної державної адміністрації *Ірина Романів*, завідувач кафедри новітньої історії України Львівського національного університету ім. І.Франка *Олексій Сухий*, представники громадськості м. Каунас (Литва) та голова Львівського крайового братства ветеранів національно-визвольної боротьби *Олесь-Дмитро Гуменюк*. Незважаючи на проведення конференції напередодні чергових виборів до Верховної Ради України, її робота проходила у суто науковій атмосфері й не мала політичного підтексту.

Учасники наукового форуму обговорили найрізноманітніші аспекти діяльності українського національно-визвольного руху 1930–1950-х рр. у контексті боротьби народів Центрально-Східної Європи з екстраполяцією у площину сучасних суспільно-політичних проблем в Україні та світі. Під час пленарного засідання було виголошено доповіді на тему «Національно-державна платформа українського визвольного руху середини ХХ ст.» (*Олександра Стасюк*, Львів), «Діяльність ОУН і УПА на тлі революційних, визвольних та антиколоніальних рухів Європи й Азії» (*Олександр Пагіря*, Київ), «Спірні питання українсько-польського конфлікту на Волині і в Галичині в роки Другої світової війни» (*Леонід Зашкільняк*, Львів), «Обставини і місце загибелі Степана Стебельського-«Хріна»» (*Микола Мушинка*, *Магда Мушинка*, Пряшів, Словаччина) та ін. У першій доповіді було простежено форми та методи реалізації національно-державних засад Організації українських націоналістів та Української повстанської армії, звернено увагу слухачів на ідеологічні й структурні трансформації, яких зазнав національно-визвольний рух у процесі свого розвитку. Доповідачка *О.Стасюк* (завідувач сектору національно-визвольного руху ХХ ст. Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ) відзначила, що боротьба ОУН і УПА логічно вписується не лише в контекст національної історії, а й загальносвітовий історичний процес, адже її ідеологічні та світоглядні засади формувалися в тісному зв'язку з інтелектуально-політичним доробком європейської історії. Київський дослідник *О.Пагіря* подав порівняльну характеристику діяльності ОУН і УПА та революційних, визвольних,

антиколоніальних рухів Європи й Азії, відзначивши між ними багато спільних рис. Проф. *Л.Зашкільняк* (Львівський національний університет ім. І.Франка) висвітлив українсько-польські відносини у Західній Україні під час Другої світової війни в контексті міжнародно-політичної ситуації, зауваживши, зокрема, що «волинські події» слід розглядати не як окреме явище, а як одну з ланок перманентної українсько-польської війни ХХ ст. Історик змушений констатувати, що у цьому протистоянні, яке мало риси міжетнічного конфлікту, жертви були логічним продовженням тотального поборювання ворога. Указуючи на методологічні розбіжності між польськими та українськими дослідниками історії Другої світової війни, *Л.Зашкільняк* наголосив, що вони зумовлені радше політичними мотивами. Проф. *М.Мушинка* поінформував присутніх про історію загибелі та поховання командира тактичного відтинку ТВ-24 «Маківка» групи УПА-Захід Степана Стебельського-«Хріна», убитого 9 листопада 1949 р. у с. Погоржеліце (Чехія). Після пленарного засідання відбулася презентація нових видань Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ та інших наукових центрів, присвячених тематиці українського визвольного руху.

Роботу пленарних засідань було розраховано на два дні й побудовано за двома напрямками: «Український визвольний рух середини ХХ століття в суспільній та науковій думці» (головуючі – Олександра Стасюк, Галина Стародубець) і «Боротьба ОУН і УПА крізь призму мікроісторії та біографістики» (головуючі – Володимир Трофимович, Михайло Романюк).

Тематичне засідання першої секції розпочав проф. *Анатолій Русначенко* (Київський інститут соціальних і культурних зв'язків ім. св. княгині Ольги), котрий виголосив доповідь на тему «Дискусії з програмових питань у середовищі керівництва визвольного руху та їхні наслідки». Доповідач простежив розвиток ідейно-політичних засад українського визвольного руху впродовж 1930–1950-х рр. від тоталітарних до демократичних ідей, відзначивши чинники, які мали вирішальний вплив на цей процес. Учасники дискусії підтвердили основну думку доповідача про те, що вищезазначений рух діяв у системі найпоширеніших європейських ідейно-політичних течій і разом із ними пройшов еволюцію від захоплення фашизмом і нацизмом до їх повної негачії, а тому будь-яка спроба вирвати його з історичного контексту є антинауковою. Львівський науковець *Тарас Гривул* простежив організацію політично-пропагандивних та військових вишколів ОУН на підрадянській території у 1939–1941 рр. Новими фактами й оцінками подій була насичена доповідь донецького історика *Дмитра Титаренка* «“Просвіта” на теренах Східної України в період нацистської окупації як чинник громадського життя».

Чи не найбільше запитань у присутніх виникло до доповіді ст. наук. співроб. Інституту народознавства НАНУ *Оксани Кісь*, яка опрацювала тему «Материнство як дилема у жіночому досвіді участі в національно-визвольних змаганнях у Західній Україні середини ХХ ст.». Дискусії тривали довкола таких питань, як роль, функції та мотивація поведінки жінок у національно-визвольному русі під проводом ОУН і УПА у світлі гендерних оцінок. Науковці дійшли висновку, що дане явище лише з великими застереженнями можна назвати феміністичним, оскільки домінуючими у поведінці жінок були родинні та побутові мотиви, а не бажання самореалізації шляхом боротьби. Заступник директора Національного музею «Меморіал жертв голодоморів в Україні» *Леся Онишко*, доповідаючи на тему «Голодомор і реакція ОУН», проаналізувала терористичні та політико-пропагандивні акції, якими українські націоналісти намагалися привернути увагу світової спільноти до трагічних подій на Великій Україні.

У доповіді молодого львівського дослідника *Любомира Хархули* «Українсько-польське протистояння 1943 р. на Волині у суспільній думці сучасної Польщі», що була проілюстрована численними схемами та діаграмами, які відображали результати соціологічних опитувань, показано, попри залежність польської суспільної думки від політичної кон'юнктури, позитивну динаміку у ставленні громадян Польщі до акту примирення між українцями та поляками з приводу подій на Волині.

У другий день науковці заслухали великий блок доповідей на історіографічну тематику: предметом дискусій стали особливості української та зарубіжної історіографії, їх періодизація і методологічні підходи, позитивні й негативні тенденції в дослідженні проблематики ОУН та УПА. Проф. *Олексій Сухий* (Львівський національний університет ім. І.Франка) у доповіді «Сучасна національна історіографія Української повстанської армії: напрями, дослідження, візії» проаналізував історичні концепції, схеми, тенденції вітчизняної історіографії, указав на чинники, які впливають на вибір дослідниками тих чи інших аспектів проблеми тощо. Він наголосив на потребі активніше інтегрувати дослідження вітчизняних істориків у світовий науковий простір шляхом впровадження нових методів і технологій для здобуття та поширення історичних знань. Багато в чому співзвучним попередній доповіді виявився виступ проф. *Василя Футали* (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка) на тему «Націоналізм ОУН у сучасному науковому дискурсі». Жваве обговорення викликала доповідь мол. наук. співроб. *Романа Грицьків* (сектор досліджень національно-визвольного руху ХХ ст. Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ), присвячена польській історіографії ОУН і УПА. Дослідник виокремив декілька етапів вивчення цієї проблеми польськими істориками, окресливши хронологічні рамки та методологічні відмінності кожного з них. У процесі дискусії науковці підсумували, що тривалий час вивчення проблематики ОУН і УПА в ПНР було ідеологічно, політично та національно упередженим процесом, що й до сьогодні унеможливорює суто науковий діалог із польською стороною. Ст. наук. співроб. *Яна Примаченко* (Інститут історії України НАНУ) виголосила доповідь на тему «Північноамериканська історіографія українського національно-визвольного руху як чинник впливу на морально-правову оцінку боротьби ОУН-УПА», в якій наголосила, що методологічний прорив на вітчизняному історичному полі неможливий без подолання радянського міфу про «дружбу народів» та діаспорного «мартирологічного» наративу. Ідеологію і практику творення перших загонів Української повстанської армії простежив директор Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького» *Руслан Забілий*. Дискусію довкола складного процесу усвідомлення правди про ОУН та УПА мешканцями сучасної України розпочав доц. *Олександр Музичко* (Одеський національний університет ім. І.Мечникова) доповіддю «ОУН у боротьбі за історичну пам'ять українців: етапи, напрями діяльності, особливості». Резюмуючи обговорення, проф. *Анатолій Русначенко* наголосив, що відповідно до положень міжнародного гуманітарного права боротьба ОУН та УПА підпадає під визначення партизанського руху і саме у такий трактовці має висвітлюватися у підручниках історії та ЗМІ.

У другій секції більшість доповідей були присвячені вузьким проблемам українського визвольного руху: висвітленню діяльності ОУН та УПА з погляду регіоназнавства та біографістики, функціонуванню окремих структур підпілля та військових підрозділів, дослідженню повстанського фольклору, проблемам фалеристики тощо. Зокрема, регіональні аспекти національно-визвольного руху було подано в доповідях проф. *Костянтина Кондратюка* (Львівський національний університет ім. І.Франка),

проф. *Миколи Кучерени* (Волинський національний університет ім. Лесі Українки), проф. *Володимира Трохимовича* (Національний університет «Острозька академія»), мол. наук. співроб. *Михайла Романюка* (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ) та ін. Учасники дискусій наголошували на важливості дослідження вузькорегіональної тематики для вивчення історії ОУН і УПА, яка дозволяє доповнити, а то й підкорегувати загальні висновки по темі, має велике значення для краєзнавчих студій. Виступи львівських дослідників *Андрія Сиви* та *Руслана Сіромського* були присвячені проблемам біографістики, зокрема обставинам загибелі шефа Головного військового штабу УПА Дмитра Гриця та долі зв'язкового Романа Шухевича, районного провідника Городоччини Михайла Шевчука. Доц. *Ольга Бежук* (Національна академія ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.Гжицького) виголосила доповідь на тему «Випускниці Українського інституту для дівчат у Перемишлі у визвольній боротьбі ОУН та УПА», в якій проаналізувала різнопланову діяльність матуранток у лавах УПА, наголосила на непересічності їхніх характерів та високій національній свідомості, що були результатом як сімейного виховання, так і наслідком навчання в інституті. Адже його викладачі пріоритетними для своїх вихованок ставили глибокі знання на чітких національно-культурних традиціях, патріотизмі та духовності. Про пошуково-ексгумаційні дослідження могил українських повстанців на Прикарпатті й Львівщині, зокрема, говорили історики *Василь Тимків* (Івано-Франківськ) та *Ярослав Онищук* (Львів). *Віталій Манзуренко* (Рівне) присвятив свою доповідь «Історія створення Капітули Золотого хреста УПА» створенню повстанських нагород і відзнак.

На заключному засіданні було підбито підсумки роботи конференції, обговорено проблеми організації наступних наукових форумів на тематику ОУН та УПА і схвалено резолюцію, в якій, зокрема, зазначено, що український визвольний рух середини ХХ ст. є однією з найяскравіших сторінок боротьби нашого народу за незалежність та посідає власне місце в історії України. Глибоке й критичне осмислення боротьби ОУН і УПА науковцями та широкою громадськістю сприятиме усуненню з суспільної свідомості численних ідеологічних і політичних стереотипів та схем радянського штибу оцінки ОУН та УПА, формуванню державницького мислення на всій території сучасної України. Застосування командно-адміністративних методів щодо української історичної науки загрожує поверненням до небезпечної практики тоталітарного минулого.

За матеріалами конференції підготовлено збірник наукових статей. Для її учасників було організовано екскурсію Музеем національно-визвольної боротьби, а також перегляд фільму «Отець Кадило» про греко-католицького священника Василя Шевчука, капелана Перемиського куреня УПА на Закерзонні, що демонструвався в Національному музеї-меморіалі жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького».